



Baróti József centenáriuma

„Baróti József a tudás embere a színpadon” — írta barátja és küzdőtársa, Juhász Gyula 1918. december 22-én a szegedi Színházi Újságban, *Arcok és maszkok* című sorozatában, Baróti portréjában.

Holnap lesz száz éve, hogy Brüll Mór és Weisz Irma gyermekeként a Fejér megyei Felsőbakonykúti-pusztán megszületett. A székesfehérvári reáliskolában tett érettségi, majd beiratkozott az Országos Színészakadémiára. Ekkor magyarította meg nevét. Önkéntesi évet leszolgálva 1908. október 6-án lépett a Kolozsvári Nemzeti Színház színpadára Fényes Samunak a Herczeg Ferenc *Ocskay brigadéros*-ában tetőző romantikával szembeszegülő *Kuruc Feja David* című drámájában. Szegedre 1912. őszén került.

A

VILÁGHÁBORÚBAN

Innén vonult be a hadüzenet után rögtön az 5. honvéd gyalogezredhez, és került hamarosan az orosz frontra. Szeptember 16-án már a budapesti helyőrségi kórházból táviratozta a színház rendezőjének, Ferenczi Frigyesnek akasztófahumorral: „Galíciai kabarából átlótt jobb kárral megérkeztem.” Gyógyulása után visszaküldték a harctérre. A Szegedi Napló 1915. október 3-án hírt adott fogságba eséséről: „Mikor a nyáron elment Szegedről, már negyedszer ment a frontra, sebesüléseiből és a harctéren szerzett betegségeiből alig felgyógyultan.” A szegedi Kiss Gyula halálhírért pár nappal előbb még ő írta meg szegedi ismerőseinek.

A Szeged és Vidéke 1918. március 16-i száma interjút közölt a hadifogságból haza szökött Baróti Józseffel. Elmondta, hogy a tomszki fogolytáborban még színtársulatot is alakított, és számos magyar darabot színi-re hozott. 1918. január végén hamis okmányokkal sikerült kijutnia a táborból. Február 5-én Pétervárra (a mai Leningrádba) érkezett. Két hétig tartózkodott ott, és látta Lenint is. „A külügyi népbiztos hivatalában és Lenin hivatalában, a Szmolnijban is szabadon járhatott-kelhetett” — mesélte. A külügyminisztériumban legnagyobb meglepetésére találkozott Kun Bélával és Rudnyánszky Gyula aradi lapszerkesztővel. Kun Bélán emlékeztetése hitelesítették Baróti elbeszélését: megírta, hogy férjé- től levelet hozott neki Baróti. Azt is elmondta a hazatért színész, hogy színházban is volt Pétervárott: hal- lotta Saljapin is.

Hazaérkezése után kevéssel már munkához is látott. Első fellépése április 26-án Földes Imre *Kuruzsló* című darabjának címszerepében volt. Juhász Gyula írt az előadásról: a darabról nem volt túlságosan kedvező a véleménye, Barótiról pedig ennyit írt: „Mi úgy tudjuk, hogy neki nem a Titok és a Kuruzsló az ide- álja, hanem a Faust és a Manfred, de ebből a papírmásképpéből is igye- kezett élő alakot formálni. A téle ház közönsége zajos tapsokkal jutal- mazta fáradozását.” Április 28-án tartotta a Dugonics Társaság az egy évvel előbb elhunyt Tömörkény Ist- ván emlékének szentelt fölolvasó ülését. Baróti a nagy író elbeszélései- ből olvasott föl.

A

FORRADALMAKBAN

Az őszirózsás forradalomban kez- dett Baróti és Juhász Gyula barátság- a harcostársi kapcsolattá erősödni. 1918. november 20-án megalakult Szegeden az Országos Vidéki Szín- észtanács. Juhász Gyulának erre az alkalomra írott versét (*A vidéki ma- gyar színészekhez*) este a színházban, a János vitéz második fölvonása előtt Baróti József szavalta el. Csak utolsó négy sorát idézem:

Magyar szó hirdetői a vidéken,
Művészetünk örök tüzeit szítók,
Oszlojak apostol küldetésével!
Jelszó: a magyar Ige győzni fog!

Ezután írta Juhász Barótiról azt a rövid portré, amelyből bevezetőül idéztem. A kétféle színésztípus, az ösztönös és a tudatos közül Barótit az utóbbiba sorolta. „Igen sokat tud, még többet akar tudni, mindig tanul, mint a jó pap, mert hiszen ő azok közül való, akik Tháliának nemcsak azért papjai, mert kanono- kok és püspökök akarnak lenni a fő- városban, hanem azért, mert igehir- detőnek született.” „Szaktudomá- nya, amelyben egyedül áll: a masz- kok művészete. Egész könyvet írt er- ről, maga illusztrálta, végtelen sok utánjárással és lelkes buzgalommal gyűjtötte a világ és világot jelentő deszkák minden részéből az anya- got.”

Kiemelte Juhász Gyula Baróti rea- lizmusát, és felsorolta emlékezetes szerepeit, Shakespeare és Ibsen hőse- it. A színészeti lexikon is ezeket so- rolja föl: Shylock, Lear, Harpagon, Peer Gynt, Mephisto, II. József, Solness építómester. Juhász így fej- tezte be cikkét: „Neki köszönhetjük, hogy a sánta félisten, lord Byron megszólalhatott a szegedi színpadon, mérhetetlen világbánatának fekete gáspompájával olyan magassá- gokba és mélységekbe ragadva a köznapok porában kinló szívüket, ami már maga megváltás és üdvösség a halandónak. Baróti, az ember, sze- rény, munkás, derék és jó fiú, azt his- szem, mindenki szereti.”

Dejtöre János 1919. április 8-án nevezte ki a színházi direktóriumot: Baróti Józsefet, Juhász Gyulát és Ocskay Kornélt. Április 29-én mu- tatták be Szomory Dezső II. József- ját, Baróti rendezésében és Barótival a címszerepben. Ekkor írta a költő Barótinak e rövid köszöntő:

*Élet, művészet mezején Te bátran
Az első vagy a harcosok sorában.
E koszorút ma szívesen fogad,
A hála küldi és a hódolat.*

Négy évvel később, 1923. június 25- én Baróti gratulált Pestről, levelében a negyedszázados költői jubileumát ünneplő Juhász Gyulának, és eleve- nitette föl közös forradalmi szereplé- süket: „Az a ragaszkodó, szívből szántott mélységes barátságomat, mellyel Hozzád szállok most, és megszámlálhatatlan boldog és siker- dús esztendő kívánok Neked, abból az érzésből, azzal a melegséggel kül- döm, amely minket már akkor egy- más iránt való megértéssel töltött el, mikor a nehéz időkben színházat is kellett vezetnünk együtt, és amikor II. József császár ezüst koszorújára a költő e sorokat írta...”

Április 17-én tartották a színház-

ban az első ún. munkáselőadást: Heijermans *A Remény* című drámá- ját Baróti rendezte, s előtte Juhász mondott bevezetőt. „A Remény zöld színét találóan vetette össze a prole- tárok vörös lobogójával” — ahogy a Szegedi Napló másnapi tudósítása írta.

MÁSODSZOR

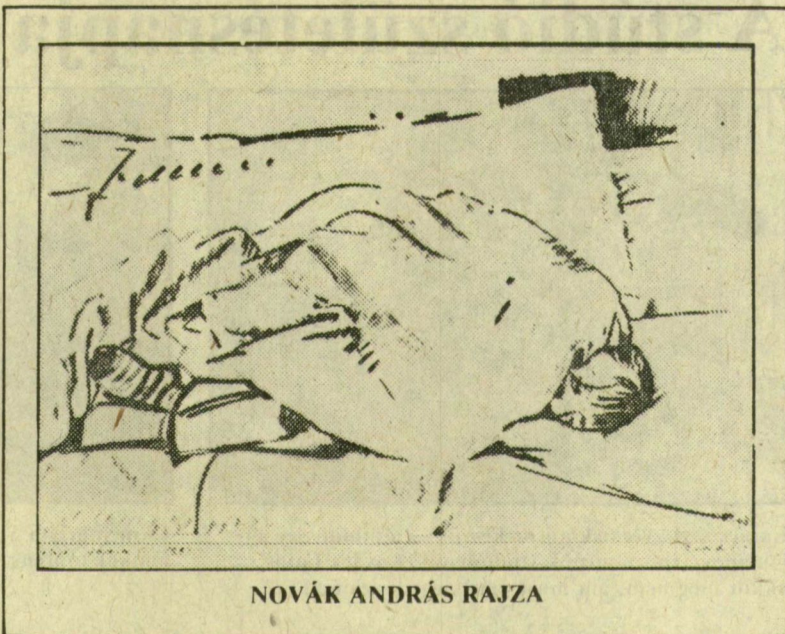
SZEGEDEN

A forradalmak bukása után Baróti- nak távoznia kellett Szegedről. Né- hány esztendő „lyuk az életrajzon”: csak azt tudjuk, hogy 1922 szeptem- berétől a budapesti Belvárosi Szín- ház művésze, egyben főrendezője lett, és szintén ettől az évtől az Or- szágos Színészegyesület tanácsosa is. Ám 1924. őszén ismét Szegeden ta- láljuk, ugyancsak főrendezőként. Andor Zsigmond igazgatása csödbe jutott, ezért 1926. októberében a színtársulat Baróti vezetésével konzorciummá alakult, azaz a színészek maguk vállalták az anyagi befekete- tést és kockázatot. Nem sokáig, mert közben a város meghívta igazgató- nak Faragó Ödönt. Lugosi Döme Barótinak e második szegedi korszak- ról ezt írta: „A színházi évad kez- detén színész-előkészítő iskolát és balettskolát szervezett a színház; az előbbinek Baróti József és Bethlen László, az utóbbinak pedig Faludi Károly balettmester volt a vezetője. Baróti József irányítása alatt a drá- ma ismét elfoglalta régi helyét, és szinte még nem tapasztalt mértékben kerültek színre klasszikus értékű színdarabok. Több helyi bemutatója is volt a színháznak...” Ekkori mű- ködéseről is találunk nyomokat Ju- ház Gyula életművében. 1927. má- jus 23-i színbírálatában a költő dí- csérette Baróti rendezését, a *Szent- ivánéji álmat.* (Juhász Gyula kedves drámája volt ez: 1919 nyarára emlé- kezttette, a forradalmakra és Zöldi Vilmára, az Annához hasonlóan szö- ke és bársonyos hangú színésznőre, Hermia akkori alakítójára.) Június 27-én Hofmannsthal *Akárki-jéről* ír- va ismét elismeréssel szólt rendezője- ről, Barótiról.

Az évad végén Baróti végképp el- búcsúzott Szegedről. Előbb a fővá- rosi Magyar Színház, 1929-től az Új Színház főrendezője lett. Ezután már nemigen találkozunk nevével. A zsidótörvények valószínűleg őt is száműzték a világot jelentő deszkák- ról. Halálának napját sem tudjuk: a *Magyar életrajzi lexikon* szerint Bu- dapesten, 1940-ben hunyt el.

Szegedi művészi munkásságával a helyi színház történetbe, forradal- mak alatti tevékenységével a város- történetbe is beírta nevét.

PÉTER LÁSZLÓ



NOVÁK ANDRÁS RAJZA

Ismeretlen tartományok

Azt mondja a rádió, Sopronban csöpörög az eső. Hol van ide Sopron? Nálunk még meleg van, és süt a nap. A barométer mutatója ott áll, ahová két hete legyökeresedett. Az a felhő, amelyik oda csöpörögést vitt, ide talán el se jön, de a mentőautók hajnal óta szirenázva rohannak. Ennyire megérzi a mentő az időt? Fenét. Az emberek érzik meg, és föltehetően az állatok is.

A levegőtudósok meg tudják mérni a meleget és hideget, a szelet, azt is, mennyi a nedvesség benne, mennyi az oxigén, a nitrogén, az ólom, a por, a füst, mindenféle csipegővel azt is, sugárból mennyi van benne, de az élő szer- vezet olyat is észrevesz, amit egyik szerkezet se. A melegfrontnak és a hideg- frontnak is lehetnek ki nem mutatható tartományai, és biztosan az állófront- nak is — mint a háborúnak! —, mert néha akkor is egymásba tud futni tizen- öt-husz autót. Léteznek tehát olyan erők is a természetben, amelyeket egyle- re csak a leggyorsabb mentőautókkal lehet mérni. Sajnos, csak utólag, mert amikor elindulnak, már megtörtént a baj. Olyan mérés ez, mint az időjós me- seházikó. Nem jósol, csak megmondja, most milyen idő van odakint.

Ha kicsit is értenék a technikához, elmennék egy idegélettanász pro- fessorhoz, és megkérdezném, mikor változik akár kívül, akár belül az ideg- sejt vagy az idegrost, netán az agyvelő. Addig törném a fejemet, amíg ki nem találnék olyan valamit, amibe eleven idegsejt pontos mását tehetném bele, mutatót szerelnék rá, és skáláról olvasnám le, mi történik nálunk, ha Sopron- ban csöpörög. Ha meg se moccanna a mutató, számítógépbe táplálnám bele, és képernyőre vetiteném. Amilyenek vagyunk, meglehet, mindenkinek külön skála kellene, mert mindenki másként viseli el az állandóságot is, és a válto- zást is. Lehet, hogy a képernyő se mutatna mást, csak följajzolna egy Antineu- raligicát, vagy fölírna előre a gyászjelentést: élt negyvennyolc évet.

Visszafelé a gyász hírek is sokat jeleznek. Ha csak kettő-három van az új- ságban, föl se nagyon tűnik. Belenézünk, látjuk, nem vagyunk benne, mehe- tünk dolgozni. Amikor azonban két hasábnál is hosszabbra nyúlik, aprón szedve vakarhatjuk a fejünk búbját: pedig egész hétre száraz napsütést jósolt a meteorológia. Nem vettük észre, hogy a képernyőn ott van az Antineuralgi- ca, mert nincs is hozzá képernyőnk. (Érdekes, ez az intézet soha nem vonja vissza előre elmondott jóslatait. Még az éjféli hírek után is azt mondta a rá- dió, vad napsütés lesz, és másnap reggelre úszik az ország. Talán arra is em- lékszünk még, hogy igazi nyarat jövendölt júliusra, és három nap múlva olyan hideg lett, majdnem megfagyunk. Aki akkor ment nyaralni, megge- bedve nézhette a vizet, nyakig begombolkozva.)

Bolond volt az egész nyár, és hozzá illett a vénasszonyoké is. Heteken át tüzeket jelentettek a távirati irodák. Erdők égtek a világ minden táján. Jó, a tüzek fele eldobott bagótól ered, mert a bagos ember nem eheti meg a csik- ket, inkább eldobja. Mások is ezt teszi. A gyerekek közül egyre többen ta- nulják el még most is kínok és keservek között, fejfájások, szédülések, há- nyások árán is a szívni tudás áldozatos tudományát, de a hozzá kötelező óva- tosságot sehol nem tanulják meg. Befut a busz, százak dobják le a füstölő félcigarettát, körbe-körbe pusztul tőle a fű is. Honnan tanulnák meg a vele járó (sajnos, nem járó!) felelősséget? És ki tehet róla, ha egyszer-egyszer nem aszfalt van a talpunk alatt, hanem zörgő avar?

A tüzek másik fele azonban benne lakik a munkában, és csak időnként ugrik ki belőle. Leégeti az üvegyárat — ráadásul a csarnok fölé raktuk föl az irodákat, gyorsan égő műanyaggal szigeteltük, mert amikor építettük, nem égett a tűz, nem tudhatuk előre —, fölgyújtja az áruházat, az acélművet, a fegyházat. Mert a belénk épített fékek is rosszul működnek. Ott kezdünk he- geszteni, ahol normális ember a bagóját se venné elő.

Hallottam, amikor visszavarrták Ibolya lábát a klinikán, gyors egymás- utánban még négy embert hoztak be a mentők, úgy, hogy zacskóban hozták a levágott ujjukat is. Azt azonban csak vérmeérsékletünk szerint tudjuk elkép- zelni, mit állt ki akármelyik, amikor két fogaskerék harapta le, és mit kell még kiállnia addig, amíg a sikeres műtét után egyáltalán mozdítani tudja. So- rozatban jöttek a józan ésszel föl nem fogható balesetek. Ráadásul, aki varr- ja, aki altatja, aki operáció közben segít, és a gyógytornász is, aki újra meg- tanítja majd járni, fogni és csipni, ugyanúgy érzi az idő változását. Neki is megfájdul a feje, ő is kapkodja be a bogtyókat, és az ő idegeiből is lehetne csa- varni olyan műszert, amit eddig még föl se találtak. Mondjuk, neurométernek nevezik majd, ha lesz, és csönget egyet: ül le, és ne mozdul, mert sarkadnál ólálkodik a baj. Csak az orvosé csönget hiába, neki megállnia se szabad.

Azon kapom magamat, megint herkentyűért eszedezem én is. Meg tudjuk mérni, milyen átokgyorsan robot az autó, amikor főlzalad a járdára, és el- csap hét embert — vagy ha nem, kiszámítjuk —, azt is, mennyi földet moz- gatnak meg a téli kikötő építésénél vagy egy igazgató leváltásánál, mennyi pa- pirost gyűjtet össze a vállalat az iskolások szülei, hogy teljesíthesse tervét, mennyi mocok öntötte el az alagsort, hány csille színen küldenek föl a bá- nyászok, sőt azt is mérni tudjuk, mennyi szén nyomta ki szerencsétlen bá- nyászból a lelket, vagy tette örökös nyomorekká, csak a fájdalmat nem tud- juk megmérni. Veszteségeinkre általában nincsenek műszereink. Azt se tud- juk, milyen fájdalomtól kéne csavarni hozzá a hájszálat, hogy foroghasson a mutatója. A haját pótolhatjuk műhajjal, de műfájdalom nincsen, mert az igazit is nehezen viseljük el. És ki dönthetné el, hány jaj tesz ki egy ki nem mondható fájdalom? Pedig ez különböztet meg bennünket a fatuskótól.

Azt hiszem, nagyon ráfíztünk mi a magasabbrendűségünkre. Mennyi- vel könnyebb a kukacnak. A feje se fáj, mert nincsen neki.

HORVÁTH DEZSŐ

DEÁK MÓR:

Elunta

*Az éjszakáim gyűrött lepedők.
Rosszul alszom el majd,
időnap előtt —
átizzadt vánkos az ég,
tollesomó a nap,
isten is elunta a hajnalokat.*

*Nincs közöm hozzá, mire ébredek.
Az válik fontossá,
ami elveszett;
s nekem már minden fontos.
Csak múlik napra nap,
Isten, bocásd meg nekem,
hogy ilyen lett fiad.*

